

Татјана Суботин-Голубовић

Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд – Србија
e-mail: tsubotin@f.bg.ac.rs

СЛУЖБА ПРВОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ У НАЈСТАРИЈЕМ СРПСКОМ ТРИОДУ (РНБ, Ф. П. I. 68)

Апстракт: Књига триод садржи службе покретног годишњег циклуса, од Недеље митара и фарисеја до Недеље свих светих тј. до прве недеље после Вазнесења. Књига је добила назив по скраћеним канонима који се састоје од три, ређе и четири песме (оде). Триод се постепено формирао током дугог временског периода, а одликује се нестабилним саставом и богатством химнографског материјала који је у различитим периодима улазио у његов састав. Управо због обима ова се књига дели на два дела - Посни и Цветни триод (Пентикостар). Овакво стање одразило се и на словенске триоде. Сматра се да је превођење триода започето још у Моравском периоду, а затим настављено на јужнословенском подручју после бегства од прогона Методијевих ученика из Паноније. На основу сачуваних извора закључено је да је превођење триода тј. његовог другог дела - Пентикостара) дело Климента Охридског. Српски триод из прве половине XIII века (РНБ Ф. п. I. 68) близак је најстаријим сачуваним словенским триодима те чува елементе који га приближавају ћирилометодијевској традицији. Овај рукопис садржи најстарији препис службе Првом васељенском сабору која је предмет истраживања.

Кључне речи: триод, служба, Климент Охридски, Први васељенски сабор, типик, рукопис, XIII век.

Три типа зборника који садрже химнографске текстове чине окосницу богослужења источног обреда. То су триод, минеј и октоих. *Минеј* садржи службе светима непокретног (календарског) годишњег круга, а због свога обима делио се на дванаест књига - за сваки месец по једна.¹ *Октоих* садржи измењиве песме за разна последовања за дане седмичног циклуса (вечерње, повечерије, јутрење). Појање у сваком гласу започиње на вечерњем богослужењу у суботу, а завршава се јутрењем наредне суботе.² *Триод* садржи службе покретног годишњег циклуса, од Недеље митара и фарисеја до Недеље свих светих то јест - до прве недеље после Вазнесења. *Триод* је добио име по скраћеним канонима који се састоје од свега три песме (грч. τριόδιον). Словенски назив за ову књигу је *Трипеснац*.³

Триод је књига која се постепено уобличавала током дужег времена, а у њему су се нашли бројни химнографски састави како познатих византијских песника, тако и

1 Постоје и такви минеји у којима се у оквиру једне књиге групише и по неколико месеци (два, три или четири месеца).

2 Циклус од осам недеља током кога се испева свих осам гласова назива се *стол* (Мирковић 1982, 155).

3 Попов 2003, 169-178.

дела анонимних аутора. Проучавању историје формирања грчког *Посног триода*, као и његовој рецепцији код православних Словена, посветио се Иван Алексејевич Карабинов, чија је студија објављена далеке 1910. године још увек веома актуелна. Карабинов је првобитно планирао да проучи оба дела *триода* али је, због обима материјала и бројних питања која су се отворила током рада, одлучио да своја истраживања у први мах ограничи само на *Посни триод*. Карабинов је у своме истраживању посебну пажњу посветио формирању покретног циклуса празника, као и ауторству текстова који улазе у састав *Посног триода*. Он је, такође, на више места у својој студији нагласио да је веома тешко тачно типолошки одредити и разграничити *триоде*, јер се већ у грчким рукописима појављује велики број структурних, садржинских и текстолошких разлика и варијација које су се касније одразиле и у словенском материјалу. Карабинов је своја истраживања обавио на, за то време, прилично великом узорку - прегледао је око четрдесет грчких рукописа (укључујући и стихираре, тропарнике и ирмологије одговарајућег садржаја) насталих између VIII и XVI века, као и седам најстаријих словенских триода, углавном јужнословенске провенијенције.⁴ На основу прегледаних грчких рукописа, он је одредио три етапе у формирању ове књиге. Први период обухвата време од V до VIII века, током кога су бројне текстове који су ушли у састав *триода* написали источни, махом сиријски аутори; друга етапа је *цариградска* – то је време Теодора Студита и његових сарадника и следбеника (IX век); трећи период је и најдужи, он обухвата време од X до XIV века. Оваква подела начињена је на основу времена састављања појединих химнографских дела која су ушла у састав *Посног триода*. Данас је прихваћена нешто измењена периодизација, те се првом етапом у развоју триода сматра време од VII до IX века, а то је време када су стварали Андрија Критски, Јован Дамаскин, Козма Мајумски, јерусалимски патријарх Софроније и цариградски патријарси – Герман и Тарасије. Друга етапа састављања текстова који су ушли у састав триода везује се за време Теодора и Климента Студита, као и Јосифа Химнографа; кратке књижевне форме (тропари, стихире) које су ушле у састав појединих служби *триода* писали су и цариградски патријарх Методије († 847), никејски митрополит Игнатије († 861), песникиња Касија (о. 810-865),⁵ цар Теофил (829-842). У новој периодизацији трећа етапа развоја триода остала је углавном неизмењена. Карабинов је, на основу састава и структуре појединих служби, издвојио пет типова грчког (и словенског триода). Лидија Славева је словенске рукописе разврстала у четири групе.⁶ Маја Момина је показала да је најприменија класификација словенских рукописа *триода* она, која је заснована на саставу канона у недеље, четворопеснаца - у суботе и трипеснаца у остале дане у седмици.⁷ Она је, такође, узела у обзир и редакције превода *Акатиста Богородици*. Момина је предложила поделу на девет до једанаест типова триода на основу критеријума које је формулисала. Татјана Борисова је, бавећи се проучавањем текстолошких одлика превода византијских химнографских текстова који улазе у састав словенског *Посног триода*, као критеријум за типолошко одређење узела редакције превода *Акатиста Богородици*, *Великог канона* Андрије Критског и *алфавитне стихире* службе *Великог покајног канона* Андрије Критског. Она је закључила да се словенски рукописи настали у периоду XI-XIV век могу разврстати у осам група.⁸

4 Карабинов 1910, IV-V.

5 Касијини химнографски састави припадају старијем слоју византијске литургијске поезије и временом су били потиснути из употребе, али су делимично сачувани и у најстаријим српскословенским изворима: Симић 2011, на више места.

6 Славева 1972, 93-116; Славева 1986, 78-88.

7 Момина 1983, 29 и даље.

8 Борисова 2016.

Циклус триодских служби започиње у Недељу митара и фарисеја, а завршава се у Недељу свих Светих. Због свога обима *триод* се дели у две књиге - *Посни* и *Цветни триод* (*Пентикостар*). Појање *Посног триода* започиње у Недељу митара и фарисеја; појање *Цветног триода* започиње на вечерњој служби у петак пред Лазаревом суботом.⁹ Мада се химнографски материјал најстаријих грчких *триода* првобитно налазио у једној књизи, због нарастајућег обима је већ врло рано, у X веку, дошло до поделе на две књиге о чему сведочи неколико грчких рукописа тог времена (Sinait gr. 734 и 735), као и цветни триод из Лавре Светог Атанасије Атонског (Г 47).¹⁰

Каква је била судбина *триода* код православних Словена? Редакцијама и словенским преводима *Посног триода* Карабинов је посветио велики део своје студије.¹¹ Питање превођења неопходних литургијских књига у време Моравске мисије задаје истраживачима бројне проблеме. У Панонским житијима доста се уопштено говори о томе да су Ћирило и Методије много труда посветили превођењу књига потребних за богослужење, неке су и набројане (јеванђеље и апостол), али прилично неодређени помени превода других текстова (нпр. помени светима и сл.)¹² не пружају могућност да се конкретно препознају друге богослужбене књиге. Треба имати у виду да у то време, око средине и у другој половини IX века, химнографски зборници богослужбене намене поменути на почетку овога рада, међу које спада и *триод*, ни у Византији још нису били оформљени; тачније, били су тек у почетним фазама уређивања и кодификације. Карабинов је показао, а каснија истраживања су то још и додатно потврдила, да је процес настајања *триода* био дуготрајан, као и да је то била књига подложна многим променама, како у саставу, тако и у структури својих служби. Ова нестабилност оставила је видног трага и у словенском материјалу. Најстарије сачуване богослужбене књиге православних Словена потичу тек из X-XI века, те свакако не одсликавају оно стање које је владало око средине и у другој половини IX века. Како није сачуван ни један тако рани препис *триода*, питање превођења неке од варијанти ове књиге показало се посебно интересантним. Истраживачи се углавном слажу да је нека варијанта *Посног триода* била преведена још у току моравског периода словенске писмености, пре него што су ученици Ћирила и Методија били принуђени да се склопе од прогона којима су били изложени у Моравској и Панонији и пре њиховог доласка у Бугарску цара Симеона. Претпоставља се да је у том преводилачком подухвату одређену улогу могао имати и Климент Охридски. Охридски архиепископ Теофилакт, који се на челу ове епископије налазио од 1084. до 1107. године, саставио је на грчком језику опширно Климентово житије у коме је саопштио важне податке о Климентовом преводилачком и редакторском раду. Тако из двадесет шесте главе овога Житија сазнајемо да је Климент при крају свога живота превео до тада непреведени део *триода* - од Томине недеље до Педесетнице (*Пентикостар*).¹³ Сасвим је могуће да је он том приликом редиговао стари превод *Посног триода* и усагласио га са новопреведеним делом.

Систематска проучавања словенских *триода* настављена су тек седамдесетих година прошлог века, те су се отприлике у то време појавили већ помињани радови Лидије Славеве и Маје Момине. Још је Карабинов приметио да се у словенском *триоду* налази читав низ текстова за које није пронађен грчки предложак. У истраживањима

9 Момина 1976, 389-419.

10 Карабинов 1910, III.

11 Карабинов 1910, 205-243.

12 Из оваквих формулација није јасно да ли се ради о хагиографском или химнографском тексту.

13 Теофилакт наглашава да је Климент пред смрт одлучио да начини опроштајни поклон бугарској цркви - да преведе недостајући део Триода. Користили смо руски превод Теофилактовог текста: Флорја, Турилов, Иванов 2000, 207.

која су затим уследила та је констатација била поновљена више пута. Нови продор у проучавању словенских *триода* начинио је бугарски научник Георги Попов који је, на основу акростихова које је открио у *Посном триоду*, непобитно утврдио да је читав низ химнографских састава дело бугарског аутора Константина Преславског.¹⁴ Ово откриће дало је основа Попову да предложи нову типолошку поделу словенских *триода*. Главни критеријуми били су присуство или одсуство Константинових састава, као и њихово комбиновање са текстовима Теодора Студита (старија редакција) или Јосифа Химнографа (млађа редакција). Чак је изнета и претпоставка да је Климент превео Јосифове трипеснаце који следе за великопосним циклусом трипеснаца те је и на тај начин редиговао првобитни најстарији текст старословенског *Посног триода*.¹⁵ У исто време, утврђено је да у *Пентикостару* нема никаквих текстова који би били дело неког словенског аутора.

Георги Попов је према саставу поделио *триоде* на четири типа. За наше истраживање значајни су само рукописи прва два типа те ћемо се на њима и задржати. Првом типу припадају рукописи који садрже Константинове трипеснаце и четворопеснаце или одговарајуће саставе Теодора Студита, док другом припадају они рукописи који имају трипеснаце и четворопеснаце Јосифа Химнографа. Овом другом типу припада читав низ јужнословенских рукописа нпр. Шафариков триод (РНБ Ф. п. I 74, поч. XIII века)¹⁶ и РНБ Ф. п. I 68 (српски рукопис, прва пол. XIII века). Узимајући у обзир време када су живели Теодор Студит и Јосиф Химнограф, јасно је да су рукописи који садрже Теодорове трипеснаце најстарији, док су у следећој генерацији триода они били замењени Јосифовим химнографским саставима.

Треба, међутим, нагласити и чињеницу да је у свим овим проучавањима словенских триода запостављен један важан елемент, а то је - међусобни однос *триода* и *типика* који прописује и регулише богослужбену праксу. *Триоди* се углавном посматрају независно од *типика*; они се посматрају као химнографски зборници који као да постоје сами по себи а заборавља се да они имају јасно одређено место и функцију у богослужењу покретног годишњег циклуса.

У светлу ових истраживања посебно ваља обратити пажњу на српски рукопис који се у руским археографским приручницима датира у прву половину XIII века - *триод* пуног састава, *Посни* и *Цветни*, који се чува у Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу (РНБ Ф. п. I 68).¹⁷ Истраживачи који су се бавили проучавањем рецепције и историје триод код православних Словена дотицали су се и овог рукописа, мада га нису детаљно проучили. Карабинов га је само кратко поменуо,¹⁸ а новија истраживања показала су да овај рукопис осим што је, колико нам је познато, најстарији познати српски триод, има значајно место у историји словенских *триода* у целини. Татјана Борисова га је сврстала у Шафариковски тип *триода* који карактеришу бројне архаичне одлике.¹⁹

Нашу пажњу је посебно привукла Служба Првом васељенском сабору која се поје у недељу пред Вознесењем, и то у контексту служби васељенским саборима које у

14 Попов 1978, 497-507; Попов 1982, 122-131; Попов 1985.

15 Попов 2003, 176.

16 *Сводный каталог*, 240-241.

17 *Сводный каталог*, 239-240. Рукопис је постао власништво РНБ 1875. године. Рукопис је писан на пергаменту, малог је формата (24,5×17,5 цм), има 208 листова; рукопис је оштећен (недостају му почетак и крај), а писало га је више руку. Текст је исписан ситним уредним уставом.

18 Карабинов 1910, 201.

19 Борисова 2016, 13, и даље на више места.

XIV веку улазе у састав минеја. Утврђено је да у српским минејима тога времена постоје службе Четвртог и Седмом Васељенском сабору, док је у *триоду* о коме је реч заступљена само служба Првом Васељенском сабору.²⁰

Текст Службе Седмом васељенском сабору у српском минеју Пећ 49 из треће четвртине XIV века већ је раније био проучен и објављен,²¹ а поређење њене вечерње са вечерњом Службе Првом сабору у рукопису Руске националне библиотеке дало је интересантну текстолошку слику која илуструје и додатно потврђује запажања старијих истраживача о невероватном шаренилу превода који се појављују у оквиру *триода*. Поређење састава минејских Служби Седмом сабору (другом никејском) и Четвртог сабору са триодском службом Првом никејском сабору показало је да се поједини текстови појављују у свим поменутиим службама. Могао би се стећи утисак да је постојао један фонд кратких химнографских форми, у првом реду стихира, које су могле ући у састав служби различитим саборима, вероватно због свог прилично уопштеног садржаја који се на саборе односи. Овом приликом нећемо улазити у детаљну текстолошку анализу, већ ћемо у табели која следи упоредо приказати текстолошку слику у три преписа стихира «на Господи вазвах» којима почиње вечерње богослужење:

Ф п. I 68 (прва пол. XIII века)	Торовић 15 (друга четвртина XIV века)	Пећ 49 (трећа четвртина XIV века)
И <u>чрѣва</u> родн се прѣжде д(ь)ньнице . ѿт[ь] ѿ(тъ)ца без матере прѣжде вѣкъ . и ари тварь те а не б(ог)а славить <u>дръзнуѡвъ</u> . <u>принѣтасть</u> те творца къ тваремь <u>несмыслъно</u> . <u>вещь</u> <u>огнѣ вѣчнаго сѣбѣ събраа</u> . нь сворь нже въ никен . с(ь)на б(о)жня те проповѣда г(оспод)н . великые ради твоѣе млости .	Ис <u>чрѣва</u> родн се прѣжде деннице . ѿт[ь] ѿ(тъ)ца без м(а)т(е)ре прѣжде вѣкъ . аще ꙗ аріе твар ^ъ те а не б(ог)а славить . <u>дръзостню</u> <u>принѣшаю</u> те <u>зидителя</u> тваремь, <u>несмыслъно</u> . <u>вещь</u> <u>огню</u> <u>вѣчнодоу</u> себе <u>събравъ</u> . нь сворь нже въ никен . с(ь)на б(о)жѣа те проповѣда г(оспод)н великые ради твоѣ млости .	Ѡт[ь] оутробы родн се прѣжде д(ь)ньнице . ѿт[ь] ѿ(тъ)ца без м(а)т(е)ре прѣжде вѣкъ . аще и арин твар те а не б(ог)а славить . <u>дръзостнѣ</u> <u>съвкъплакъ</u> те <u>здателя</u> , тваремь(ь) <u>беззачно</u> , <u>тню</u> <u>огня вѣчнаго сѣбѣ събраа</u> . нь сворь нже въ никен, с(ь)на те б(о)жня проповѣда г(оспод)н . великые рад[н] твоѣе м(н)л(о)сти .
Яри <u>безоумныи</u> прѣс(вѣ)тыѣ <u>прѣсѣте</u> <u>тро(н)це</u> <u>единство</u> безначельно . неподобнь <u>иноплемьна</u> <u>соущаства</u> . тѣмь же ѿ(тъ)ци б(ог)оносни сьшдыше се оусрьдно . рьвностню <u>разгарающе</u> се . <u>яко</u> же тезвнтѣннѣ илѣа . д(оу)ховнымь <u>оусѣкаютъ</u> <u>мьчемь</u> . стоуду <u>повелѣвшаго</u> <u>хоульнаа</u> . <u>яко</u> же д(оу)хъ <u>осоудн</u> .	- - -	Ярин <u>беззачны</u> , прѣс(вѣ)тѣн <u>раздѣлн</u> <u>тронци</u> <u>единвластїе</u> . въ трин непод[о]бнаа же и <u>чюжда</u> свщства . тѣмь(ь) ѿ(тъ)ци б(о)гоносни, сьшдыше се <u>всрд[ь]но</u> . ревностню <u>распаленелн</u> , <u>яко</u> же фезвнтѣннѣ илѣа . д(оу)ховнымь <u>ѡт[ь]сѣцают[ь]</u> <u>мьчемь(ь)</u> , <u>стоудъ</u> <u>назвнвшаго</u> <u>хваны</u> . <u>яко</u> же д(оу)хъ <u>изрекль</u> <u>ис(тъ)</u> .

20 О међусобном односу минеја, триода и типика када је реч о празновању помена Васељенских сабора детаљније: Суботин-Голубовић 2016, на више места.

21 Суботин-Голубовић 2016, 63-73.

<p>Кто ти сп(а)се рнзоу раздра . арин р(е) иже <u>прѣсѣче</u> въ тронци съвѣкоупленне . начело въ <u>раздрѣшенне</u> . гл(агол)еть <u>не</u> <u>соуша тебе єдиног(о) ѿт[ъ]</u> тронце . и несторю оучить <u>тро(н)це</u> не гла(гола)ти . нь скорь иже въ никен . с(ы)на б(о)жнѣа те проповѣда г(оспод)н . <u>вєлнє</u> рад(н) твоє м(н)л(о)сти .</p>	<p style="text-align: center;">---</p>	<p>Кто ти рнз сп(а)се раздраа, арин ты р(е)те . иже тронце <u>раздѣлнвѣ</u>, єдиноч(ь)ст(ь)ное начело на <u>раздѣленїа</u> . съ <u>не брѣже те</u> <u>єдин(о)г(о) быт(н) ѿт[ъ]</u> тронце . съ и несторїа вѣтитъ <u>б(о)городнцѣ</u> не гла(гола)ти . нь скорь иже въ никен, с(ы)на б(о)жнѣа те проповѣда г(оспод)н . <u>вєлнкыє</u> <u>рад[н]</u> твоє м(н)л(о)сти .</p>
---	--	---

У следећој табели приказане су варијанте које се појављују у једном те истом кондаку осмога гласа који се појављује по шестој песми канона у све три службе Васељенским саборима:

F п. I 68	Ћоровић 15	Пећ 49
<p>Ѧп(о)с(то)льское проповѣданне . и <u>ѿт[ъ]ць заповѣданне цр[ь]квн</u> <u>єдина вѣра оутвърди</u> . и рнзоу <u>носе неглѣннѣноу истьканѣоу</u> скыше . б(о)гословеснѣа <u>прославити</u> бл(а)гочѣстнѣа <u>вєлнкоую танноу</u> .</p>	<p>Ѧп(о)с(то)льское проповѣданне . и <u>ѿт[ъ]цьскаа прѣданїа</u> . <u>цр[ь]квн</u> <u>єдина вѣроу оутасни</u> . и <u>одеждѣоу</u> <u>носеши истканноу</u> . зарѣу съвѣше б(о)гословѣа . <u>исправляеть</u> и славить бл(а)гочѣстїа <u>вєлн//коє</u> <u>танн[с]тво</u> .</p>	<p>Ѧп(о)с(то)льское проповѣданне, и <u>ѿт[ъ]ць прѣданїа</u> . <u>цр[ь]квн</u> <u>єдиною вѣрою запєстатлѣна</u> . и <u>рнз носєши истнны, истькан[н]ѣоу</u> <u>ѿт[ъ]</u> вышнѣаго б(о)гословѣа . <u>испра//вляєтє</u> и славить бл(а)гоч[ь]стїа <u>вєлнкоє танн[с]тво</u> .</p>

Важно је нагласити да се у три службе различитим Васељенским саборима, без обзира на то што се у њима понављају заједничке стихире, појављују три различита канона на јутрењу, што свакако говори о разликовању појединачних Сабора. Служба Првом Васељенском сабору у *триоду* I п 68 Руске националне библиотеке, по своме саставу и литургијским одликама, свакако припада веома архаичној традицији. Овај рукопис у целини потврђује претпоставку да су у српским литургијским рукописима XIII века, бар делимично чува она литургијска традиција која припада времену Првог бугарског царства. Због таквих својих одлика, овај рукопис спада међу оне које треба имати у виду приликом покушаја реконструкције најстаријег фонда литургијских рукописа који су били у употреби у српској средини.

Прилог.

Текст Службе Првом васељенском сабору према рукопису РНБ Ф п. I 68.²²

(195)В нед . с(в)ет(ы)хъ ѿ(тъ)ць .тїи . иже в никен . въ соуб(отоу) . вєт(ерь) . на г(оспод)и // въз(ва)хъ се .ї. и .ї. под . Неначаема житиѣ . //

И чрѣва роди се прѣжде д(ь)ньнице . ѿт[ь] ѿ(тъ)ца без ма//тере прѣжде вѣкъ . и ари тварь те а не б(о)га слави//тъ дръзнуувъ . принтаеть те творца къ тваремъ (195б) несмыслно . вєшь огнѣ вѣчнаго сєѣѣ събирає . // нь спорь иже въ никен . с(ы)на б(о)жня те проповѣда г(оспод)и . // великиє ради твоєє м(н)л(о)сти . //

Въ дьбрь падають грѣховною ари . въсхотѣвъ свѣ//та не зрѣти . и син възмоуцають оутробоу страстьми // все издати соущьство . д(оу)шоу ноуждьюноу є дроугни // нюда нарєте се . разоумомъ и образомъ . нь спорь и//же въ никен . с(ы)на б(о)жня те соуща проповѣда г(оспод)и . вели//киє ради твоєє м(н)л(о)сти . //

Ари безоумныи прѣс(в)еты//иє прѣсѣте тро(н)це єдиньство безначельно . неподобь//нь иноплемєнна соущьства . тѣмъ же ѿ(тъ)ци б(о)гоносни съ//шьдыше се оусрьдно . рьвнотьню разгарающе се . тако // же тезвнтѣнниь нани . д(оу)ховнымъ оусѣкають мь//чємъ . стоудоу повелѣвшаго хоульнаа . тако же д(оу)хъ ѿ//соудни . //

Кто ти сп(а)се ризоу раздра . ари р(е)те иже прѣ//сѣте въ тронци съвькоупленне . начело въ раздрѣше//нниє . гл(а)голеть не соуща тебе єдиногѣ ѿт[ь] тронце . и не//сторна оугитъ тро(н)це не гла(гола)ти . нь спорь иже въ ни//кен . с(ы)на б(о)жня те проповѣда г(оспод)и . велиє рад(н) твоє м(н)л(о)сти . //

(под . все оупваннє)²³ . Бєсе сьдрьжавше . д(оу)шевное вѣдѣннє . и б(о)жнємъ д(оу)хо//мъ . съ поугтивше се н(е)б(е)сьнымъ . и ч(ь)стьныи образъ // ч(ь)стьныи ѿ(тъ)ци б(о)гоносно начрѣташе . въ ньже ѡвѣ ро//ждьшимъ се съвѣзнательно . словєси наоугтають . и // въ истиноу єдиносоущьноу ап(о)с(то)льскоумоу послѣ//доуютъ ѡвѣ оугенню . б(о)г(а)тнини всєславни . исти//ньни б(о)гомоудрни . //

Бєсе приємше оумно си//ианнє с(в)ет(а)го д(оу)ха . прьвы исьпрьвнєє ѡвѣлюще (19б) славословнє . кротькини словєси многидъ разоумо//мъ б(о)год(оу)ховно . възвѣщавше х(ри)с(то)ви проповѣдници . ѡв(а)нг(е)ль//скии тако прѣдъставлєни . и оугєнниа бл(а)жєни . бл(а)говѣ//рна прѣданиа съвьше приємше . снхъ ѿт[ь]рнновєннє // ѡвѣ . и прѣсѣщьше се написашє вѣроу б(о)гооугєноу . //

Бєсе събравше д(оу)ховно искоушєннє . зарость подвигъ//ше н(ы)нѣ правєдноу . правєдно тежькнє изгнаше . // пагоубьныє вьлєки . пращєю д(оу)ховною ѿт[ь]врьгьше . ѿт[ь] // цр(ь)к(о)вьнаго испьнєнниа . падьше тако сьмьрти . тако // нєнцѣльно недоугѣвавша . б(о)жьствьни пастырє . // тако раби присни х(ри)с(то)ви . и б(о)ж(ь)ствьнаго проповѣданиа // таньници с(в)єщєнни . //

на ст(н)х(ов)но . стих . гл(ась) . њ. самоглас . //

Таньныє д(ь)н(ь)сь . д(оу)ховьныє троубы . б(о)гоносьныє ѿт[ь]це // въсхвалимъ . въспѣвшнхъ посрѣде цр(ь)квє . пѣснь . // съставєноу б(о)г(о)словниа тронци . єдино нєнзмѣ//ньное соущєє ѡже и б(о)ж(ь)ство . потрѣбитєлє арєвєи . // и правѣвѣрньхъ поборники . молєщє се вьсєгда // г(оспод)єви . помилѣвати д(оу)шє нашє . //

троп(арь) . гл(ась) . ѡ. //

Прѣпрославлєнє иси х(рист)є б(о)жє нашє . ѡсновавы на зєдлн // свѣтнла ѿ(тъ)це нашє . и тѣмн къ истиньнѣи вѣрѣ вь//се ны настави . ч(а)в(ѣ)колюбєтє слава тєвѣ . //

В[ь] нед(єлю) . кан(онь) . с(в)ет(ы)мъ . г(ла)с(ь) . њ. пѣс(нь) . ѡ. Ъко по соухоу ход . //

22 Приликом приређивања текста Службе држали смо се следећих правила: задражана је стара интерпункција као и ортографија, скраћенице под титлом разрешаване су у облику заградама, а скраћенице без титли у угластим. Стране су означене арапским бројевима у заградама, а редови су раздвојени двема косим цртама.

23 Дописано на маргини.

С(в)ет(ь)хъ ѡ(т)ць ликъ въсхвалѣю . прѣс(в)ет(а)го сънма . прѣ//с(в)ещеньное въ лиѣ с(в)ещенне .
въпню моле се тебѣ // х(рист)ѣ . быти ли съхраненоу .

Б(о)гоносни ѡ(т)ци тако // мльни сьшдыше се д(ь)н(ь)сь . тебе х(рист)ѣ единому начельне . //
събезначелна с(ь)на ѡ(т)цю . исповѣдаше ясно . коу(196б)пно истъствьна .

Невѣстѣ ти цр(ь)кви славиѣн красителе // вл(а)д(ь)ко . с(в)ѣтъне вѣры оуставъ положише . тако
монисты златы // оукрашышею .

бо(городнѣнь)²⁴ . Оукрашена славою танною . ч(ь)ст(ь)наа ц(е)с(а)рица // с(ь)ноу си своемоу и
б(о)гоу прѣдъстонтъ . намъ сп(а)сенне испросе//щи д(о)уховное .

Пѣс(нь) . ѿ. ѿмос(ь) . Нѣсть с(в)ѣта такоже ты г(о)сподн . //

Тлю стр(а)сти и раздѣленне . ари безоудны . къ рождствоу // б(о)ж(ь)ствьномоу . злоч(ь)стивы
прилагае посѣкательнымъ // ѡ(т)ч(ь)скимъ мчель посѣкаеть се .

ѿкоже дрѣвле с(в)ѣты // аврамъ . въоруживше се вси . ч(ь)ст(ь)ни б(о)гоносни . враги твоѣ //
вл(а)ж(е)ны не остави тако твою силоу дрѣжавною погоубельшу . //

Крвы снитиемъ твоимъ . събранъ с(в)ѣтителъ твоихъ . еди//носоущна сп(а)се . правовѣрна
ѡ(т)цю . прѣжде вѣкъ всѣхъ // рожденьна правовѣрно проповѣда .

Не можеть сл(о)во // земельно . ни езыкъ д(ѣ)в(н)цѣ хвалити те достоинно . ис те//бе бо бесѣмене .
живодавць х(р)ист(ь) . выплытити се прѣ//ч(н)ста изволнлъ иеть .

сѣд(альнь) . гл(а)с(ь) . .ѿ. под . скоро варн . //

Свѣтильници прѣсвѣтан . х(р)ист(о)ви цр(ь)кви лира просвѣт//тивше оучени вашими . ѡ(т)ци
б(о)гомоудри . попалив//ше ереси злѣ съпрослоувшихъ . оугасивше пламенне // и хоульнихъ съмоушение .
тѣмъ тако с(в)ѣтителне х(р)ист(о)ви // все просвѣщаете .

инь гл(а)с(ь) . ѿ. под . вѣрѣ б(о)жи исповѣд . //

Дѣлы просиявшне правовѣрна . льсть подрачивше // зловѣрна . побѣдителе бывше благооу
вѣроу про//стрѣше . цр(ь)кви велии оукрашивше . достоинно ѡбрѣ//тъше х(р)ист(а) б(о)га . дающаго намъ
вѣрнымъ велию м(н)а(о)сть . //

пѣс(нь) . .ѿ. ѿмос(ь) . Х(р)ист(ь) лиѣ сила б(о)гъ и г(о)сподъ . //

Отоужданы ари . волю безоудноюу . правовѣрною (197) вѣроу ѡ(т)чель соудомъ . изгнанъ
быс(т)ь нсь цр(ь)кве . тако съсоу//дъ съгннлъ иеть двондентни .

За те вл(а)д(ь)ко подвиговае се // ликъ ѡ(т)ч(ь)скн . твоѣ враги побѣднлъ иеть . и равна те
ѡ(т)цю // и д(о)ухоу наоучнлъ иеть .

Ходатан къ б(о)гоу и чл(о)вѣ)комъ ты // х(рист)ѣ въ двѣ кст(ь)ствѣ . югоже знающе с(ь)на
бо(го)моудри пропо//вѣдаше .

бо(городнѣнь)²⁵ . Мрътва мѣ показа дрѣва въкоушени . жи//вотное же дрѣво ис тебе явалъ се .
прѣч(ь)стаа явлено // въздвиже . и раа пищнаго наслѣдника мѣ створи . //

пѣс(нь) . ѿ. ѿмос(ь) . Б(о)жнелъ свѣтомъ ти вл(а)же . //

Красныя ноги въ истинуу . н(ь)нѣ проповѣдающихъ // те мироу . оумла прѣнмоуцаго всѣхъ .
лиг(е)ль и чл(о)вѣкъ х(рист)ѣ . и множъствоу лира . въсь миръ съвъкоуплѣ//юшь се .

Прѣмоудрость и силоу ѡ(т)ч(ь)ю . слово оупоста//сное . тебе х(рист)ѣ г(о)сподѣ сьшдыше се
проповѣдаше . прѣс(в)ет(а)го // св(е)щеньства . ч(ь)ст(ь)нѣ мироу знаменани . б(о)ж(ь)ствьни // оучителне .

Воды питнелъ ч(н)стоу . оучениелъ // правовѣрноюу цр(ь)кви направивше . на водахъ
поко//ннахъ . н(ь)нѣ питае въ вѣки б(о)ж(ь)ствьни оучители . //

бо(городнѣнь)²⁶ . Свѣтильникъ прѣч(н)стаа яви се . всѣмъ вснаю//щи х(рист)а . праведное
сл(ь)н(ь)це . тебе видѣннлъ бо(го)родите//льнице ч(н)стаа . твою н(ь)нѣ помоушь призываемъ . //

24 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

25 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

26 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

пѣс(нь) . ѿ. кермос(ь) . Житѣнскаго моря . //

Танти се не възможе . плѣвела сѣятель . помы//шленна неизбѣжно . нестоѣвства
 тызонарѣ(е)//ны нюда . рѣтнѣ бо тако тѣ просѣде се всезын . //

Б(о)ж(ь)ствынын притѣть ѡ(т)ъць . и ч(ь)ствны ѣднотѣдо зрѣ//нне . и соушества всьнаѣв .
 ѡ(т)ъца проповѣдають (197б) бл(а)д(ы)ко . и прѣжде всѣхъ вѣкъ рожденаго с(ы)на . //

Чрѣво просѣде се . по словеси источникъ . възмоуше//нне поющъ ереси искотнѣ ралнѣмъ .
 м(о)лнтвы // с(ве)щенника с(ве)т(а)го промышленна . //

бо(городнѣнъ)²⁷ . Пр(ѣ)ч(и)стага бл(а)д(ы)чнице . рождышнѣ земльнѣмъ крыльч(и)ню и г(оспод)а .
 похоти злолютьныи оустави стрѣмле//нне . и тишиноу подаждѣ ср(ь)дцоу моемоу . //

К(о)н(а)къ) . глас(ь) . ѿ. под . Яще въ гробѣ сннде . //

Япо(с)тольское проповѣданне . и ѡ(т)ъць заповѣданне цр(ь)кви // ѣдина вѣра оутвѣрди . и рнзоу
 носе нетлѣнѣноу н//стѣканоу свыше . б(о)гословесна прославити бл(а)го//чѣстна великоую танноу .
 нкос(ь) . под . Првое сл(ь)н(ь)це . //

Съ высокоу проповѣданнѣмъ . б(о)жню цр(ь)квѣ оуслы//шнѣ выпнюшо . жеждеи да гредеть къ
 мнѣ . ч(а)ш(о)у юже ношоу чаша есть прѣмоудрости . се ни//тнѣ истинны слово потрѣпахъ . и водоу проливѣю
 // прѣкословна . нѣ исповѣданна не пию н(ь)нѣшнѣ // нз(ран)лѣ . б(о)га видитѣ вѣщающа . виднѣ виднѣ
 тако // азъ ксѣмъ и непрѣмѣнѣноу се . азъ б(о)г(ь) прѣвѣ азъ и по // снхъ . развѣ мене нѣсть иного ѡтноудѣ .
 здѣ при//течанте се . люд(н)е . бл(а)гочѣстна величѣннѣ таннѣ . //

пѣс(нь) . ѿ. кермос(ь) . Хладодавницю оубо печь . //

Побѣднѣте нестоѣвство тызнаго арна . несто//ваго лютѣ . и гла(го)лавша на высоту неправдоу
 б(о)гоу . //

Съныма громоу подобеца се . б(о)гославни слово ѡ(т)ъцоу // събезначельно . и коупно съпрѣстолюно
 . огнеѡ//бразныи оусты хвалеть те . и все оучѣте впити бл(а)г(о)с(ло)вень б(о)г(ь) . (198)

Яко крилати сорьнѣ . словеси полагателн . приидѣте // бо(го)бл(а)жени . ис коньць бо вселеныи все
 д(о)ухъ прѣ//с(ве)тын . бл(а)г(о)с(ло)вень б(о)г(ь) .

Слово неже дрѣвле быти пода//вае . всѣмъ б(о)жнѣю волею . въ испрѣ въсхотѣвъ // възети
 ч(а)вѣ)ка ч(и)стага . въ твои вьселн се чрѣво . бл(а)г(о)с(ло)в(е)нъ б(о)г(ь) . //

пѣс(нь) . ѿ. кермос(ь) . Ис пламене источи хладъ . //

Раждежени заради твоего б(о)ж(ь)ства . блазни твои па//стырнѣ . тебе исповѣдаше быти творца
 вѣсѣмъ и г(оспод)а . // негоже прѣвѣзносимъ въ все вѣкинѣ . //

с(ве)тлнѣ пастыри достославни . х(р)и(с)то)воу цр(ь)ковѣ възвесе//лають . танно просвѣщающе . и
 прѣвѣзносеще х(р)ист)а въ . //

Янкъ пастырьски вьсь словѣ . съвѣкоупль се бо(го)моу//дро . тронцю несъзданноу . н(ь)нѣ бо слово
 все оучитѣ // выпити . бл(а)г(о)с(ло)в(н)тѣ .

Въ инѣхъ видѣше прѣжде обра//зѣхъ . прор(о)ци те вси слово порождѣцоу . плѣть бо ис тебе
 //принѣмъ . пронзиде соугоубо . негоже прѣвѣзносимъ . //

пѣс(нь) . ѿ. кермос(ь) . Б(о)га ч(а)вѣ)комъ неоудобѣ видѣт(и) . //

Обрѣтѣ възбраньникн вы и свора дрѣжавныи . сн//лоу въороужѣ д(о)уховною . ѡ(т)ъцю
 събезначельнымъ съпрѣ//столюне . слово прѣвѣчное . съ бесплѣтныи во//н тебе славилъ .

Жьрьць арни лютыи ереси // тако вратѣе д(о)ушамъ и тѣломъ испроситѣ . с(ве)щеннѣныи образъ
 вѣры с(ве)тыи . всѣмъ написае . неже // н(ь)нѣ нмоуше . памяти ваше с(ве)щеннѣныи присносла//вилъ .

Яко свѣтъ си х(р)ист)е прѣч(и)сты . ѡт стр(а)ствны//и мысли д(о)ушоу мою ѡчисти . м(о)лнтвѣмъ
 бл(а)д(ы)ко тво//нхъ слоужителъ . неже н(ь)нѣ тебе проповѣдаше . бе//значельна . несъзданнѣ творца всѣмъ
 и б(о)га . (198б) ѡ(т)ъцоу събезначельна .

27 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

Їѡкоже ты николиже радова//ньна быс(ть) отъ родѣ дръвнихъ . бо(го)м(а)ти прѣч(н)стага . ты бо
 // всѣхъ несчетанноу имѣла еси с(вѣ)тыню и оучице//нниѣ . тѣмъже приеть б(о)га въ те выплациема . //
 свѣт(ильнѣ)²⁸ . Ѡтътѣскоюу память похвалимъ вѣрни . тако да грѣ//ховъ раздрѣшеннѣ . тѣхъ
 м(о)л(н)твами б(о)гъ подасть // всѣмъ крѣпость тѣмъ даровавы сп(а)се . //
 ст(н)х(н)ре . на Ѡблани г(оспод)а . глас(ь) . Ѡ . //
 Ѡ(ть)ци прѣхвални . славни с(вѣ)щенници . новаго повѣ//даше съдѣтелѣ . вы бо злословни
 трънниѣ . сръпо//мъ д(о)уховнымъ ис корене посѣкли есте бл(а)жени . // а класъ вѣры въздраснисте . тро(н)цоу
 с(вѣ)тоу м(о)лнте // оудирити днрь и сп(а)сти д(о)уше наше . //
 Ѡ(ть)ци прѣславни с(вѣ)щенници . истинѣ проповѣдники . // свѣтила соущѣ мысленага . свѣтъ
 б(о)жиа разоумъ // вселенѣи просвѣтитсте . и невѣждьствиа прогна//сте . драчноу тьмоу бл(а)жени .
 сп(а)са м(о)л(н)те оудирити днрь и сп(а)сти д(о)уше наше . //
 Яп(о)с(то)льскимъ проповѣданиемъ . истинни хранителиѣ . // бысте с(вѣ)ти ѡ(ть)ци . с(вѣ)тоу
 бо тро(н)цю единосоущьноу пра//вославьно въспѣвше . арна хоуанаго събравше се ни//зложнисте . и с нидь
 македонна . д(о)ухоу соупостата обан//чивше осоуднисте . несторна и кетѣхна и дноско//ра . савелна и
 савирона безглавнаго . нхъже за//блужденна м(о)л(н)те се избавити се намъ . и нескв//рньо наше житие
 . въ вѣре съхранити мол(н)те се . //

Литература

- Борисова, Татьяна (2016): Текстология церковнославянских переводов византийских гимнографических текстов по спискам Триоди постной XII-XV веков. Новосибирск.
- Карабинов, Иван (1910): Постная триодь. Исторический обзор ее плана и состава, редакции и славянских переводов. Санкт Петербург.
- Мирковић, Лазар (1982): Литургика. Први општи део. Београд.
- Момина, Мая (1976): Постная и Цветная триодь, у: Методические рекомендавии по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей хранящихся в СССР. Вып. 2, ч. II, Москва, 389-419.
- Момина, Мая (1982): Типы славянской Триоди, у: *Язык и письменность среднеболгарского периода*. Москва: Наука, 102-122.
- Момина, Мая (1983): Вопросы классификации славянской Триоди. Труды Отдела древнерусской литературы 37, 25-38.
- Попов, Георги (1978): Новооткрита оригинална старобългарска част в текста на Триода. Български език 28/6, 497-507.
- Попов, Георги (1982): О наличии древнеболгарской гимнографической части в Триоди, у: *Язык и письменность среднеболгарского периода*. Москва: Наука, 122-131.
- Попов, Георги (1985): Триодни произведения на Константин Преславски. Кирило-Методиевски студии 2, София: БАН.
- Попов, Георги (2003): Триод, у: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, т. IV. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 169-178.
- Сводный каталог* (1984): *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР (XI-XIII вв.)*. Москва: Наука.
- Симић, Коста (2011): Песникиња Касија: литургијска поезија песникиње Касије и њен словенски превод. Нови Сад: Академска књига.
- Славева, Лидија (1972): За старословенкиот Триод. Slovo 22, 93-116.

28 Ознака за светилан дописана је на маргини.

Славева, Лидија (1986): Структурната еволуција на јужнословенските триоди, у: *Климент Охридски. Студии*. Скопје, 78-88.

Суботин-Голубовић, Татјана (2016): Службе Васељенским саборима у српским минејима XIV века. Археографски прилози 38, 61-94.

Флоря, Борис - Турилов, Анатолий - Иванов, Сергей (2000): Судьбы Кирилло-Мефодиевской традиции после Кирилла и Мефодия. Санкт-Петербург: Алетейя.

Tatjana Subotin-Golubović

**THE SERVICE TO THE FIRST ECUMENICAL COUNCIL IN THE OLDEST
SERBIAN TRIODION (RNB, F. II. I. 68)**

The Triodion book contains the services for the moveable Paschal cycle from the Sunday of the Publican and the Pharisee to All Saints' Day, i.e. to the first Sunday after the Feast of the Ascension. The book takes its name after its abridged canons comprising three or, in rare cases, four odes. The Triodion was shaped gradually over a long period of time and is characterized by its variable composition and the abundance of hymnographic material that was included into this hymnographic collection at various points in time. Due to its volume, the book is divided into two parts: the Lenten Triodion and the Pentecostarion (also known as the Paschal Triodion). This state of affairs was reflected in its early Slavonic versions. The translation of the triodion is believed to have begun as early as the Great Moravian period and continued in South Slavic territories after the exile of Methodius's disciples from Pannonia. Extant sources suggest that the translation of the Triodion, i.e. the Pentecostarion as its second part, is to be attributed to Clement of Ohrid. Based on its structural characteristics and contents, the complete Serbian triodion from the first half of the 13th century (RNB F. II. I. 68) bears similarity to the oldest extant Slavonic triodia and preserves elements that associate it with the Cyrillo-Methodian tradition. This manuscript includes the oldest transcription of the service to the First Ecumenical Council, which was the subject of this paper. The service is read on the Feast of the Fathers of the First Ecumenical Council, i.e. the last Sunday before the Feast of the Ascension. Some parts of this service are also found in the services to the Fourth (16 July: UB Belgrade, Ćorović 15) and Seventh Ecumenical Council (11 October: Peć 49), which were included in a number of 14th-century menaia, indicating a rather liberal approach to using certain hymnographic forms in the composition of some services. The paper analyzes the structure and contents of the oldest copy of the Service to the First Ecumenical Council, as well as the inter-textological relationship of the parts of the service that are found in younger copies of the menaion services to the Fourth and Seventh Council. The text of the triodion service to the First Ecumenical Council is published in the appendix.